ساختارشناسی و رویکردهای نحوی کتاب "کَواکِبُ اَلْإِعْرابِ"
اثر: سیدموسی موسوی حسینی جزایری

حسین قائم پناه تاج آبادی[1] و دکترصادق ابراهیمی کاوری[2]

چکیده

هدف:تبین اهمیت و جایگاه کاربردی نحو ومؤلّفه های متنوع آن در فهم بهتر وبیشتر علوم ادبی وتمییز ارتباط متین واستوارمباحث آن با قرآن وسنّت برای قشر دانشور وعلاقمند به فهم معانی زبان عربی می باشد.

روش/رویکرد پژوهش: از روش مطالعات کتابخانه ای استفاده شده است.

یافته ها: دانشوران مسلمان عرب زبان برای حفظ هویت فرهنگی خویش وبه منظور جلوگیری از انحراف درفرهنگ وزبان قرآن و اندیشمندان مسلمان غیرعرب که دغدغه‌ی فهم صحیح متون اصلی دینی را داشته اند تمام جهد خویش را به کارگرفته اند تازبان وادبیات عرب را درمسیرمستقیم آن نگاه دارند. ازجملهٔ این افراد سیدموسی بن عزیزالله الموسوی است؛ که به منظورفوق ونیززورآزمایی دراین عرصه دست به تألیف کتابی دراین فن ازعلوم ادبی زده است

۱. دانشجوی دکترای زبان وادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آبادان: aziz850103@yahoo.com

۲. استادیار رشته زبان وادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آبادان، نویسنده مسئول: حسین قائم پناه تاج آبادی همراه: ۰۹۱۲۳۵۱۲۹۵۲ –ثابت: ۰۲۵۳۲۷۰۱۷۱۳ : Ebrahimi.kavari2006@gmail.com

ودرآن قواعدضروری صحیح خواندن متون عربی بازبانی مختصر اماگویابه نام کواکب الإعراب رابه رشتهٔ تحریردرآورده است.

نتیجه گیری: از طریق تدقیق در کتاب کواکب الاعراب موسوی می توان چگونگی کاربرد نحو وشواهد گوناگون نحوی آن را در دوره ای خاص مورد کنکاش قرار داد ومتوجه شد که اهمیت نحووکاربردهای خاص آن تا چه حد در فهم بهتر وپربارتر سایر علوم ادبی مفید ومؤثر واقع می گردد.

کلید واژه ها: نحو،کواکب الإعراب،سیدموسی الموسوی،زندگینامه،سیر نحو.

مقدمهٔ بحث

کارکرهای اِعراب واعراب گذاری در شناخت بهتر موقعیت کلمات در جملات عربی در طیّ سالیان متمادی ذهن نحویان مکاتب مختلف صرفی،نحوی را به خود مشغول ساخته؛ بطوریکه در پاره ای از مواقع در صدد ارائه تئوریهای همگون یا مخالف با آن بر آمده اند. همین موضوع به نوبه خود سبب تنوع مدارس در این عرصه شده است.اعراب وشناخت موقعیت کلمه در جمله از حیث ایفای نقش اهمیت بسزایی در دریافت معنای کامل یک جمله در نزد مخاطب یا شنونده آن دارد.هنگامی که لغت شناسان خواستند واژه ها راگردآوری کنند و ساختهای گوناگون آنها راتوضیح دهند، قوانینی تدوین کردند تابتوانند ساختمان کلمات را تجزیه وتحلیل کنند؛ بدینسان ، دانش تصریف یا صرف به وجود آمد.پژوهش فراروی در صدد بررسی شیوه ای نوین ومنحصر به فرداز رویکردهای نحوی است که در مقایسه با سایر آثار تألیفی هم عصر ممتاز به شمار رفته ومسبوق به سابقه کاربردی نمی باشد؛همچنین اعراب گذاری وبکارگیری شواهد این چنینی این اثر تاکنون صورت نگرفته وازسوی دیگر از خصوصیات ممتاز آن استفاده به عنوان یک مرجع کامل می باشد.از جهتی دیگرنویسنده

توانای این اثر هرچه بیشتر به دانش پژوهان این قلمرو معرفی خواهد شد.از جمله اهداف این نوشتار آشنایی با شیوه ای خاص از شواهد نحوی می باشدکه در راستای تسهیل فراگیری علوم ادبی وبویژه علومی که نیازمند آشنایی پیوسته ای با زبان عربی بوده ؛مورد استفاده واقع شده است.

از جمله سئوالاتی که در اینجا به ذهن خطور می کند که آیا

- این شیوه کاربرد نحو تسهیل کننده یادگیری زبان عربی است یا نه؟

- تا چه اندازه علاقمندان به مباحث زبان عربی تمایلی به استفاده از این شیوه نشان می دهند؟

- تا چه میزان شیوه کاربردی (شواهد نحوی) در جهت تعمیق یادگیری مؤلفه های زبان عربی مؤثر واقع شده است؟

همانگونه که نحویان درگردآوری قوانین ساختاری زبان عربی تأثیری بسزا داشتند، کار دانشمندان علم صرف نیزدرخصوص وضع قوانین ساختمان واژگان و چگونگی اشتقاق کلمات(اسم فاعل،اسم مفعول،مصدرمیمی،اسم زمان وغیره)، بسیارمهم بود؛ زیرا بدون تردید عربها ازابتدا همهٔ مشتقات یک مادّه را به کارنمی بردند ووضع قوانین اشتقاق وقیاس که معیارهای واژه سازی نیزبود ؛سبب اصلی گسترش لغویِ زبان عربی گردید.

از جمله شخصیتهای بارز صاحب نظر در این حیطه سید موسی الموسوی است؛که آثار برجسته ای را از خود به ارمغان نهاده است.در ادامه این نوشتارضمن آشنایی با ابعاد شخصیتی وی؛خواهیم توانست پاسخ سئوالات مطرح شده را بیابیم.

- سیدموسی الموسوی کیست؟

درموردایشان جزدرمواردمعدودی که به آن اشاره خواهیم داشت چیززیادی درکتاب های تراجم ورجال نوشته نشده است.اما این اطلاعات معدود حاکی از جایگاه رفیع ایشان در محل زندگی و محل تحصیل وحیات اومی باشد.

- زندگینامه

سید موسی فرزندسیدعزیزالله الموسوی الحسینی الجزایری الفیلی الخرم آبادی ریشه درمنطقه جزایردارد.(امین، ۱۴۰۶).امّامحل تولد اوروستای فیل از توابع خرم آبادکه اودرآنجا زندگی کرده است.(مرادی مقدم،۱۳۸۵).ازتاریخ دقیق ولادت ورحلت ونیزمحلّ دفن او اطّلاع دقیقی دردست نیست ولی براساس آن چه که سیّدحسن صدردرتکمله أمل الآمل آورده است ازاو بعنوان عالم، فاضل، صالح یادکرده اند وایشان راازاعلام قرن سیزده می دانند.(الصدر،۱۴۲۹)او دانش آموختهٔ مکتب نجف است که ازدیرباز مهد علم اندوزی بوده است.

- اعضای خانواده

پدرایشان سید عزیزالله،شخصیتی عالم، فاضل،جلیل القدر وماهروصاحب تصانیف وتآلیف کثیره(طبقات اعلام الشیعه/۳۶۵؛ریاض العلماء۳/۳۱۳؛أمل الآمل۲/۱۹۶)واز فضلاء الاجلاء می باشد. (طهرانی،۱۴۳۰)

مادراونیزازدودمان بزرگی بوده است اگرچه به صراحت درمورد ایشان مطلبی درمنابع شرح حال نیامده است چه اینکه به طورضمنی ودرشرح جایگاه علمی سید عزیزالله به این حقیقت اشاره شده است که «ان المترجِمَ لهُ کانَ مِنَ البهار بعض السادة من وُلاة الهُویزة».(همان:۱۵۱۹) درمنابع تراجم ضمن شرح حال سید عزیزالله الموسوی ، اسمی از سیّدمرتضی آورده شده است بدون آنکه به سایرفرزندان ایشان حتی سیدموسی اشاره شود.چنان که درکتاب طبقات اعلام الشیعه آمده است:

«کان سیّدعزیزُاللهِ مِنَ الفُضلاءالاجِلّاءوهووالدُالسیّد مُرتَضی الموسوی الجزایری».(همان:۱۵۱۹)

وایشان همان کسی است که کتاب کواکب الإعراب برای او تألیف شده است. چنانچه سیّدموسی الموسوی در مقدمهٔ کتاب خویش به آن اشاره کرده است: «انّ هَذا مُختصرٌ فی النَحوِ، یحتوی عَلَی اَکثَر قَواعِدهِ واَهَمّ مَقاصِدهِ، قد انتظَمَ فیه جلَّ فَرائدِه ومُعَظَم فَوائِده، الّفتُهُ لأَخی وقُرّة عَینی وقُوّة ظَهْری مُرتَضی جَعَلَهُ اللهُ مِنَ العُلماءِ العامِلینَ». (همان، ۱۵۱۹).

-اساتید

مراتب علمی دقیقی جزآن تعاریف ازکسی که ازاو دربرخی منابع که درصفحات قبلی اشاره ای به آن شد ازاو دردست نیست ولی قدرمسلم آن است که ایشان علوم دینی را در غایت کمال طی کرده اند و ازمحضر بزرگانی بهره جسته اند؛ زیرا ایشان درمدت زمانی سه یا چهارسال مؤفق به تألیف چند عنوان کتاب می شوند که محل دقت وتوجه خاص است. وهمین امر بیانگرآن است که اوازمحضر اساتید صاحب فنّی بهره جسته است. ازجمله اساتید او محمّدحسین قزوینی است که خوداودرمقدمه کتاب «لسان المتعلّمین» متعرّض نام او شده است واورا با اوصاف حمیده وصفات بلیغه می ستاید وبراساس آن صفات هیچ بعید نیست که تمامی آن علوم را ازمحضر ایشان فراگرفته باشد.

- تألیفات

براساس آن چه که فهرست واره های نسخ خطی به آن اشاره کرده انداز ایشان پنج عنوان کتاب به یادگار مانده است که تمام آنها درموضوع علوم مبادی ادبی می باشد وبه تصریح تمام فهرست نویسان، مجموعهٔ آن میراث مکتوب بسیار مختصر اما شامل ودربرگیرندهٔ مهمات آن علوم مورد بحث است.

فهرست منابع

آدمیت، محمّد حسین بن عبدالله (۱۳۵۷ش). *فارس و جنگ بین الملل*. تهران: نشر تصنیف.

افندی الاصفهانی، میرزا عبدالله (۱۴۰۱ق). *ریاض العلماء وحیاض الفضلاء*. تحقیق - سید احمد حسینی. قم: چاپخانه خیام.

ابن حجة، تقی الدین بن علی (لاتا). *خزانة الادب وغایة الادب*. تحقیق: دیاب کوکب. چاپ دوّم. بیروت: دارصادر.

امین، سید محسن (۱۴۰۶ق). *اعیان الشیعة*. چاپ اوّل. بیروت، لبنان: دارالتعارف للمطبوعات.

امین، حسن (۱۹۹۸م). *مستدرکات اعیان الشیعة*. چاپ دوّم. بیروت، لبنان: دارالتعارف للمطبوعات.

حسینی اشکوری، احمد بن علی (۱۴۱۴ق). *تراجم الرجال*. ۲ جلدی. قم: کتابخانهٔ آیة الله مرعشی نجفی.

اشکوری حسینی، سید احمد (بی تا). *فهرست نسخه های خطی مرکز احیاء میراث اسلامی*. ۱۲ جلدی، قم: چاپ وفا.

بدیع یعقوب، امیل (۱۴۲۰ق). *موسوعة الصرف والنحو والاِعراب*. ترجمه قاسم بستانی ومحمّدرضا یوسفی. مراجعه وتحقیق یاسین صلواتی. چاپ اوّل. قم: نشر اعتصام.

جمعی از نویسندگان مجمع الفکر الاسلامی (۱۴۲۸ق). *موسوعة مولفی الامامیة*. الطبعه - الاولی. لامک: مجمع الفکر الاسلامی.

حسینی دشتی، سید مصطفی (۱۳۷۹ش). *معارف ومعاریف دائرة المعارف جامع اسلامی*. چاپ سوم. لامک: نشر مؤسسه فرهنگی آرایه.

حسینی، سید احمد (۱۳۶۴ش). *فهرست کتب خطی کتابخانهٔ آیة الله مرعشی نجفی*. قم: نشر کتابخانهٔ آیة الله مرعشی نجفی.

حضرتی، صادق (۱۳۸۷ش). *فهرست نسخه های خطی کتابخانهٔ استاد ابراهیم دهگان*. چاپ اول. قم: نشر مجمع ذخایر اسلامی.

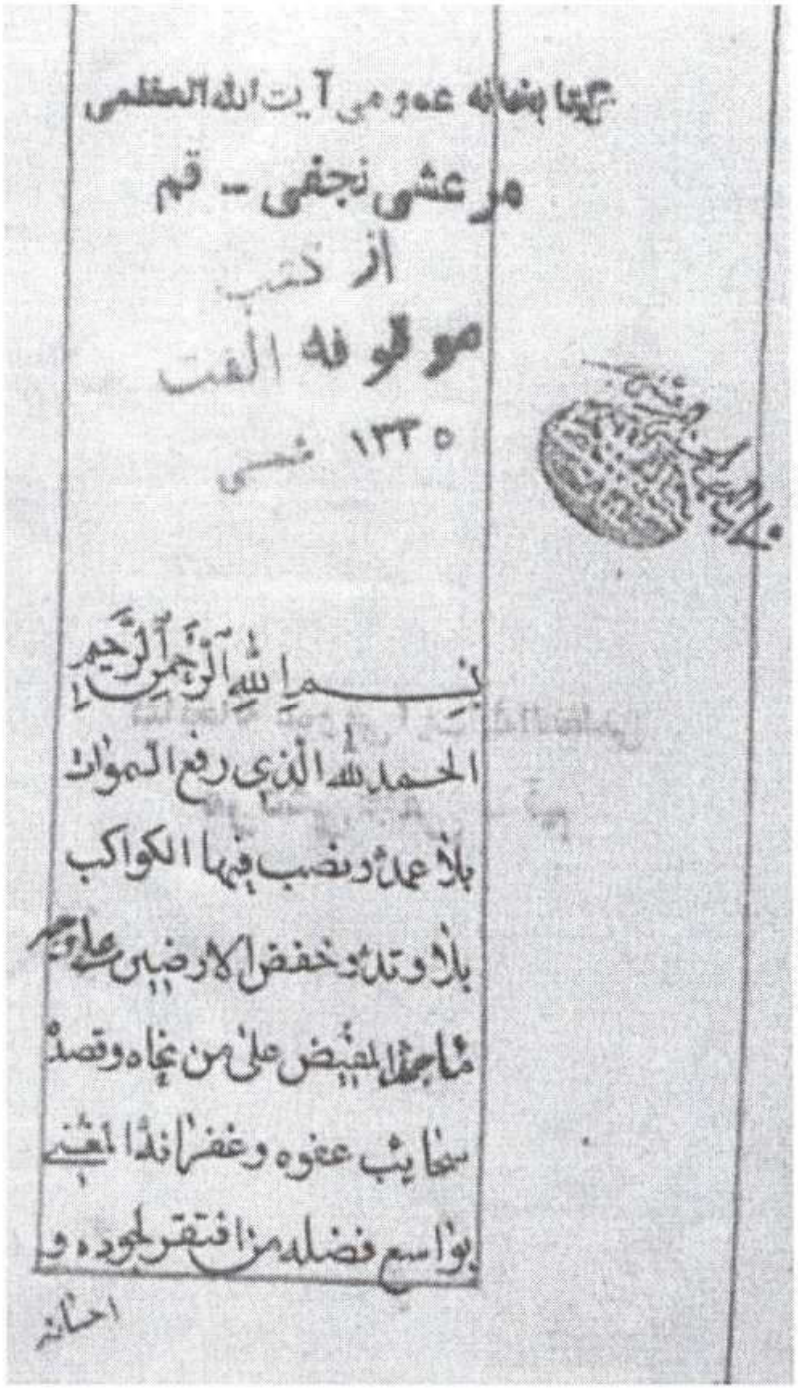
کتابخانه عمومی آیت الله العظمی
مرعشی نجفی - قم
از کتب
موقوفه الف
۱۳۳۵ شمسی

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله الذی رفع السموات
بلا عمد ونصب فیها الکواکب
بلا وتد وخفض الارضین علی وجه
ماجعل الفیض علی من نجاه وقصده
سحایب عفوه وغفرانه الغنی
بواسع فضله من افتقر لجوده و
احسانه

صفحهٔ آغاز کواکب الإعراب نسخهٔ شمارهٔ ۴۰۵۱

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمه الله

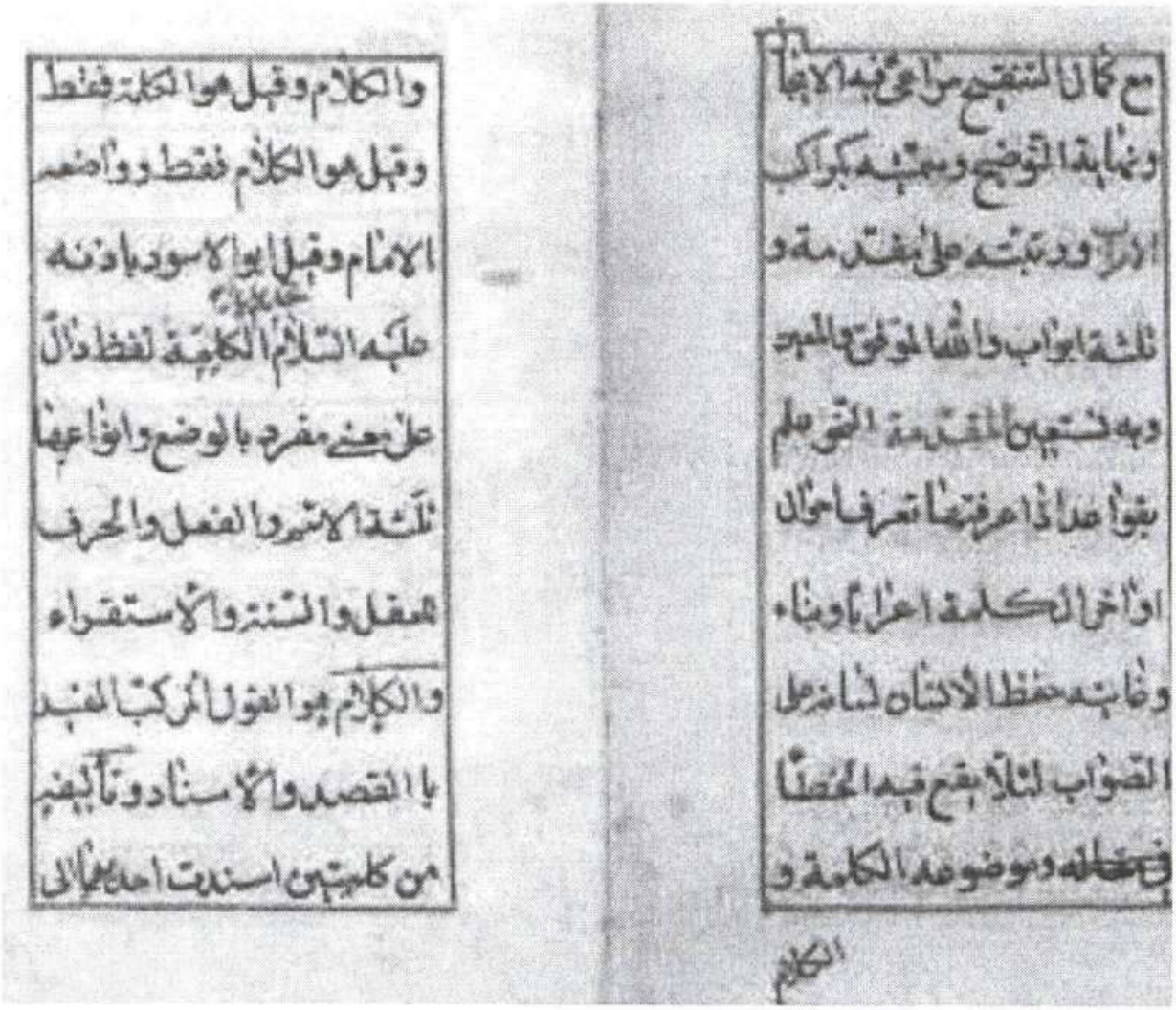

مع كمال التنقيح مراعى فيه الايجاز
ونهاية التوضيح ومعتبه بكواكب
الدرر ورتبته على مقدمة و
ثلثة ابواب والله الموفق والمعين
وبه نستعين المقدمة التي علم
بقواعدها اذا عرفتها تعرف احوال
اواخر الكلمة اعرابا وبناء
وغايته حفظ الاذهان لئلا تزل
الصواب لئلا يقع فيه الخطأ
وفضله وموضوعه الكلمة و
الكلام

والكلام وقيل هو الكلمة فقط
وقيل هو الكلام فقط وواضعه
الامام وقيل ابو الاسود بادنه
عليه السلام الكلمة لفظ دال
على معنى مفرد بالوضع وانواعها
ثلثة الاسم والفعل والحرف
بالعقل والسنة والاستقراء
والكلام هو القول المركب المفيد
بالقصد والاسناد وتأليفه
من كلمتين اسندت احدهما الى

برگی از کواکب الإعراب نسخهٔ شمارهٔ ۴۰۵۱

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی

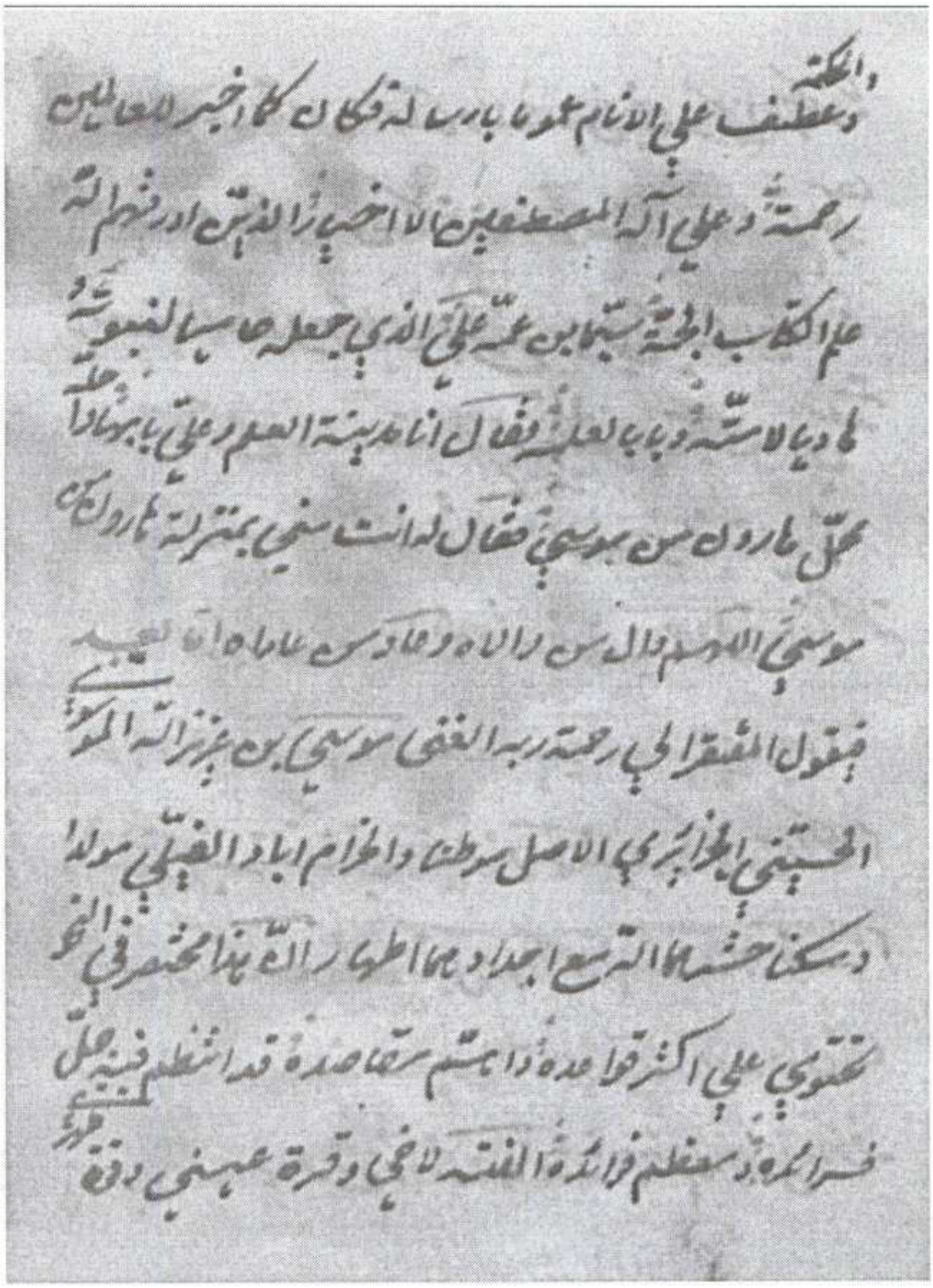

مقدمهٔ مبین النحو = کواکب الإعراب نسخهٔ شمارهٔ ۱۱۹۸۹

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی

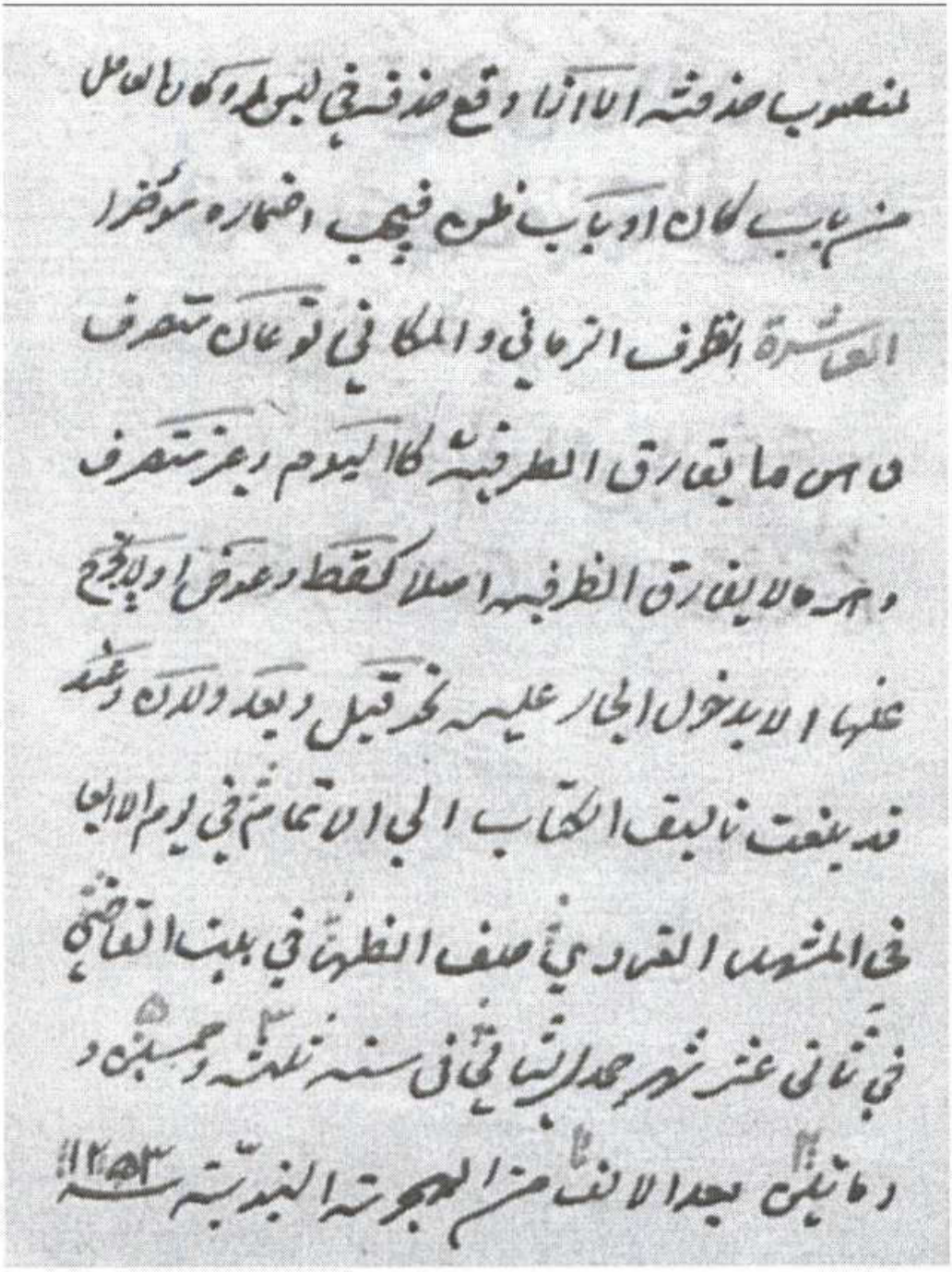

انجام مبین النحو = کواکب الإعراب نسخهٔ شمارهٔ ۱۱۹۸۹

کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی